

Adnotationes historicae

– povijesne pribilješke, V.*

Piše: **dr. Fra Gaudencije Ivančić**

Drugi zatvor

God. 1952. počelo je opet zatvaranje. Oni koji su bili pušteni po Dautovoj molbi, zatvoreni su. To su: fra Mirko Ćosić, fra Svetozar Petric i Rajko Radišić. Pričalo se je da je Daut i za još više civila pravio molbe i da su i ti pušteni. Počelo se je sumnjati u to Dautovo puštanje. Neki su pak mislili da on ima uz dobar način obrazloženja i još dobre veze. Isto su tako i civili vraćani u zatvor kojima je Daut pravio molbe i dobili pozitivno rješenje. Pošli su se zatvarati i oni koji su imali kakve veze s Dautom u toj stvari. Zatvoren je i sami Daut. Također Iva Jurica iz Ilića. Preko nje su fratri neki imali vezu s Dautom. Ona je bila dobro poznata Dautu. I ona je priznala fra Ferdi Vlašiću i fra Smiljanu Zvonaru da će preko Dauta napraviti molbu za neke fratre i da će biti pušteni. Tako je i bilo. Zato je zatvoren i fra F. Vlašić. Fra S. Zvonar već je prije bio zatvoren. U vezi s Ivom Juricom zatvoren je fra Darinko Brkić i fra Drago Stojić. Fra Darinko Brkić htio je preko Dautove molbe osloboditi zatvora Antu Tomića Luina. U vezi s time zatvoren je i fra Dragin brat, Jozo.

2. VI. 1952. svršila je promjena. O. Inocent Zrinski bio je gener. vizitator. Otišli smo na izlet u Blagaj. Došao je fra Mirko Magzan kasnije iz Mostara. Govorio je da UDB-a premeće u samostanu. Fra Ferdo je kao tajnik bio na redu. Kad smo se vratili, na hodniku susretnemo udbaša Lovru Kovačevića, čini mi se majora. Čim je ugledao mene, re-kne: »Gaudencije lišen si slobode,

ajde sa mnom u svoju sobu!« Dru-gi su otišli na večeru. Detaljno je pregledao sobu i sve knjige. Ja sam tada bio i vrš. d. gvardijana, jer je o. fra Smiljan Zvonar bio zatvoren. Imao sam u sobi oko pola miliona novca. Nije ga oduzeo. Uzeli su mi neke knjige i neke spise. Navečer me je u autu odveo Ćima (Ćimić Osman) u zatvor UDB-e. U autu mi reče: »Gaudencije, ja sam Vam opet provincijal.« Naime fra Ferdo i fra Mile Leko kušali su ga malo od nas odstraniti i udaljiti. Mislili su to na zgodan način prikazujući njega kao nepogodnu ličnost. On je valjda za to znao. Zato je i rekao: »Ja sam Vam opet provincijal.« Teško mi je sada bilo pri duši! Došle su mi sada na pamet sve one teškoće i križevi što sam ih prošao u prvom zatvoru. Ćima me je odveo u novu zgradu UDB-e. Bacio me je u sobu, gdje su još dvojica bila: jedan musliman, činovnik iz Mostara i Pero Vasilj, moj bivši đak iz Građanske škole. Sutradan – čini mi se – zovnila su me na saslušanje. Pitali su me da li znam zašto sam zatvoren? Odgovorio sam da ne znam sigurno nego da samo nagađam. Rekao sam da sam predao jednu sumu novca (12 tisuća) Ivi Jurici. Ona je imala predati to Dautu za molbu jednog fratra. Tu sumu novca rekao sam da sam dobio od tajnika fra Ferde Vlašića koji mi je rekao da predam Ivi Jurici. Ja sam tako izjavio, ali stvarnost je da mi je fra Mile, provincijal, naredio da odem u tajništvo, da uzmem taj novac i da ga predam Ivi Jurici. Nije mi uopće rekao za koga

je novac. Ja sam predao i ni riječi s njom nijesam progovorio. Otprije sam je poznao ali mi je bila nešto antipatična pa nijesam htio ništa reći. To su otiskali na šrajbmašinu s fra Ferdinim imenom. Na upit da li sam znao za koga je novac? Odgovorio sam: »Ne!« Tako je i bilo. Pitali su još ali sam im otvoreno i iskreno rekao da ništa više ne znam.

To je bio cijeli sadržaj moje krivnje. Kako se vidi iz rečenoga to nije bila nikakva krivnja. Ja novac nijesam dao sam po sebi nego po nalogu. Dapače nijesam znao za čiju molbu ide taj novac. Sa Ivom Juricom nijesam ni riječi progovorio.

Pitali su me kod istrage, da li sam ja što sumnjao? Odgovorio sam da mi je cijela stvar nejasna kod tih Dautovih molbi i puštanja.

Ja sam savjetovao fra Ferdi da cijeli taj posao baci kraju, jer je stvar nejasna. Za me je vrijedila ovdje ona: »Koga su zmije klale i gušterica se boji.« Fra Ferdo nije uvažio. Tako su i mnogi civili sa raznih strana molili Dauta da im pravi molbe. Fra Ferdi sam jedamput rekao da odvrća fra Milu da se s time ne zanima. Čini mi se da se je tada imala činiti molba za fra Didaka Burića. Sam, iako sam bio kustos, nijesam fra Mili htio govoriti jer sam držao da će ga fra Ferdo bolje nagovoriti. Kao tajnik imao je uvijek s njime posla. Fra Ferdo mu je to saopćio ali ne kao svoje nego kao moje mišljenje. Poslije toga došao je fra Mile u moju sobu i rekao mi je otprilike ovako: »Ti se za to ne brigaj, niti vodi računa. Ti reci ja nijesam

ništa imao s time!« Ja sam šutio i samo sam rekao: »Dobro!« Ja sam štedio fra Milu: nijesam htio reći da mi je on naredio da uzmem iz tajništva onaj novac i da ga predam Ivi Jurici niti sam htio reći da sam ga odvrćao. Ali sve uzalud. Mene su zatvorili.

Nekoliko dana kasnije nakon što sam im dao izvještaj radi čega mislim da sam zatvoren zovne me neka Komisija na ispitivanje. Bilo ih je 4-5. Među njima je bio i meni do tada nepoznati Ivan Granić. On mene upita: »Gaudencije, radi čega si ti zatvoren?« Ja mu rekнем da sam ja već kazao i da je to otkucano na mašinu. »Novo nemam ništa reći«, završio sam. »Reci nam to opet«, nastavi Granić. Ja im to opet opetujem. A onda meni Granić reče da sam ja sve znao što i kako se je postupalo i za čim se je išlo. Ja mu rekнем da je meni stvar bila i jest potpuno nejasna, ali niti sam znao niti sada znam namjere Dautove ni njegov postupak niti išta od svega toga kako se je odvijalo. On reče opet: »Ti si znao.« Ja: »Nisam!« On: »Jesi!« Ja: »Nisam!« On: »Krsti Ti!« Ja: »Krsti mi!« Među njima nastala je tišina. I odmah su me poslali natrag u moju sobu. Još sam bio zovnut na saslušanje 2-3 puta. Ćima mi jedamput reče: »Ovo što si Ti priznao nije ništa.« »Što znam, to sam rekao«, odgovorih mu. Neki (ne znam mu imena) me je jednom zvao i držao me je otprilike jedan sat. Ništa mu nijesam mogao reći. Uglavnom je bila šutnja.

Jedamput me je zvao i Fazlagić Mesud, onaj isti koji je bio prisutan kod mojega ispitivanja u Sarajevu 1949. On mi reče: »Gaudencije, svatko čuva sebe, čuvaj i Ti sebe!« Izgledalo mi je da je on držao da je meni fra Mile provincijal a ne fra Ferdo rekao da Ivi Jurici predam onaj novac. Pitao me je kako će tebi

* Izvadci iz rukopisa. Tekst donosimo u izvorniku jer vrijedi kao svjedočenje sa svim svojim subjektivnostima. Ispravljane su samo očite pogreške ako ih je bilo.

fra Ferdo nalagati kad je mlađi od tebe. Ja sam bio kustos a on tajnik. Ja sam mu rekao da ja mogu i mlađega poslušati u nekoj stvari. Fra Ferdo je pristao na to da mogu reći da mi je on dao novac.

Čulo se je da je i fra Ferdo htio fra Milu potpuno isključiti iz ove stvari. To nije bilo lako. Provincijal pa da ne bi znao ništa što se događa! Gotovo nemoguće! Zato je, kako se je čulo, fra Ferdo zapadao u tešku situaciju i kako se je čulo – morao je nekada izvještaj mijenjati.

Fra Smiljan je – kažu – kod ispitivanja bio otvoren i iskren.

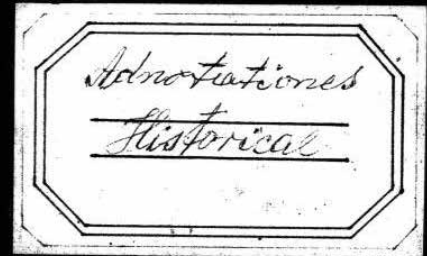
Ćima je meni rekao kad ovo suđenje svrši da će za me biti još jedno suđenje. Pitao sam ga za što? Odgovorio je da bi predmet suđenja bilo moje djelovanje među đacima. Upitao sam ga da li misli da sam ih ja ustaški odgajao. Odgovorio je bez promišljanja: »Ne!« To je meni bilo glavno. Međutim poznato je bilo da sam ja često govorio protiv ustaških zlodjela. Zatezali su (ustaška vlast) da me prebace sa građanske škole za preparandiju. I samo posredstvom provincijala i biskupa to je učinjeno. No, komunisti ne vole ni kršćanski odgoj a to je bilo kod naših naročito organiziranih đaka. Kat. đaci koje sam vodio bili su naročita brana protiv ateizma i komunizma. Tu bi oni našli materijala za još jedno suđenje protiv mene, kako reče Ćima.

Ispitivanje svih nas tada zatvorenih – mene, Smiljana, fra Ferde, Darinka, Drage, brata Dragina Joze, Ive Jurice, Dauta – išlo je brzo. Ispočetka je izgledalo da bi se to kvalificiralo kao mito, koje se je davalo Dautu. Tu bi bile male ili nikakve kazne. Zato se je prešlo na druge prekršaje protiv 100 & i sličnih, koje štite temelje države. Postavila se je tvrdnja, da su fratri nagovarali hotimično Dauta da falsificira odluke Presidiuma – dr. Ribara. Daut je

falsificirao potpis dr. Ribara i s tim falsificiranim potpisom puštani su mnogi iz zatvora, pa i fratri kao: Svetozar Petric, fra Mirko Ćosić, fra R. Radišić. Dakle, ako su fratri nagovarali Dauta, onda su oni moralni i glavni krivci a Daut je samo sredstvo u njihovim rukama a pogotovo kad je bio odan piću. Pijanstvo mu smanjuje krivicu.

Iva Jurica, najviše je svjedočila protiv fratara, naročito protiv fra Ferde. Seljanka je, prepala se je i zatvora pa se je mogla lako na to sklonuti. Svakom napose od fratara reći će na sudu da laže. I meni je rekla da lažem a potpunu neistinu rekla je. Ja nijesam uistinu znao za koga sam joj novac dao, jer mi ni fra Mile nije to kazao. Tek kasnije sam doznao da je bio za fra Bosiljka Vučkojevića.

Suđenje je bilo vrlo brzo razmjerno pripremljeno. Za mjesec dana otprilike počelo je suđenje. I advokati su posjetili svakoga od ove naše grupe. Zvali su je Zvonareva grupa. Tu su, kako već rekosmo: Smiljan, ja, fra Ferdo, Darinko, fra Drago i laici: Daut, Iva Jurica, Dragin brat Jozo. Samo mene nije posjetio advokat. To je bio Srbin Govedarica, sudac. Tek kad smo došli u sudnicu na Okružnom sudu, onda mi se je predstavio kao moj advokat. Pitao sam ga gdje bi se nasamo sastali, da se porazgovorimo. Odgovorio mi je: »Ovdje«, tj. u sudnici. Ja sam mu rekao da je tu već publika i da se ne možemo pred publikom razgovarati. Dao mi je razumjeti da ne bi bilo velike koristi da je došao i sa mnom nasamo i nadugo razgovarao. Primijetio je da mi nijesmo mogli čitati novine što su o nama pisale za vrijeme istrage. Novine su, rekao je on, »pripovijedale situaciju.« Pitao sam ga, kako će me onda braniti kad mu ja nijesam ništa saopćavao. Odgovorio je da će on pratiti tok suđenja i razgovora pa će se prema

tome ravnati. Prvi put vidio sam takav postupak jednog advokata. Advokati obično sve ispituju klienta i sve okolnosti u kojima je on bio i prema tomu pripreme dobro odbranu svoga klienta. Kod moga advokata sve je to falilo. Ipak sam ga (donekle) razumio. Rekao mi je ono gore o novinama. Vidio sam iz njegova držanja da se smatra nemoćnim. Zato sam ga pustio na miru. Neka radi kako može i zna. U sudnici u okružnom sudu bili su dopisnici svih važnijih listova iz naše zemlje. Bili su i fotografi. Postavili su se i zvučnici. Tako da su mogli i na ulici pratiti. Sudnica sama nije velika sala.

Započelo je suđenje. Ne sjećam se sada imena suca i porotnika. Jedan porotnik bio je, kako se sjećam, Mirko Barnjak, učitelj. Javni tužilac bio je Novica M. Mi smo bili razasuti po sobama Ćelovine. Naravno u samicama. Na suđenju smo vođeni

po jedan, kako se sjećam. Ne znam točno reda po kojem smo vođeni. Smiljan i Ferdo pa Daut, Iva Jurica, bili su preda mnom. Nijesam bio prisutan kod saslušavanja pojedinaца pa ne mogu ni suda davati.

Kod mogega ispitivanja, ja sam rekao da samo znam ono što sam na početku rekao i što je otiskano. Rekao sam da ne znam ni za koga (od fratara) sam predao novac Ivi Jurici. Iva J. rekla je da znam i zato da lažem. Stvarno nijesam znao. Rekao sam isto da mi je fra Ferdo dao novac da joj ga predam. Fra Ferdo je bio rekao da on nije meni predao novac. Kad sam ja ustvrdio da jest, fra Ferdo je popustio i rekao: »Kad Gaudencije kaže da jesam, onda je tako.« Fra Ferdo je sigurno zaboravio da je to primio na se da fra Milu oslobodimo.

Na suđenju sam ustvrdio da ja uopće nikakve veze nijesam imao s Dautom. I uopće nijesam ga ni

poznavao i nikada možda ni vidio. Ta kako bi mogla biti istinita ona opća tvrdnja da su fra tri poticali Dauta da pušta zločince, da su oni bili moralni krivci djela Dautovih. Za se sto posto znam da to nijesam. I ne samo to nego sam odvrćao fra Ferdu i fra Milu da uopće nemaju nikakve veze s time. To sam naprijed spomenuo.

Da dokažem svoju nevinost u tome da nijesam imao nikakve namjere raditi protiv države spomenuo sam slijedeći događaj. Kad me je hapsio Lovro Kovačević osim što mi je uzeo neke knjige iz sobe, uzeo mi je među ostalim i jedan papirić. Na tom papiriću napisao sam točke o kojima sam razgovarao s generalnim vizitatorom dr. Inocentom Zrinskim. Jedna od točaka bila je da rekнем vizitatoru da u vizitaciji preporučim braći svuda lojalnost prema državi. To sam mu zaista i rekao. Pitao me je Ćima, kad je čitao tu točku: »Što ti ovo znači?« Premda je to jasno, opet sam mu protumačio malo opširnije. Na sudu sam zato rekao: »Ako bih ja bio protiv ove države, onda ne bih preporučivao lojalnost prema njoj. Nitko nije znao da će ta cedulja doći u ruke UDB-e. Nisam ni ja znao da ću biti hapšen. To dakle dokazuje moju potpunu iskrenost u lojalnosti.« Ali taj očiti dokaz moje iskrenosti nije uvažen.

Suđenje je trajalo više dana. Svaki dan smo išli iz nove zgrade UDB-e na okružni sud. Išli smo po redani pod pratnjom jednog oficira UDB-e. Došao je i dan osude. Nitko od nas uza svu situaciju nije očekivao tako stroge kazne. Javni tužilac je grmio protiv nas kao zločinaca i rušitelja temelja države. Općenito je sve napadao kao gadne zločince. Najviše je govorio protiv fra Ferde. Kako sam prije rekao, fra Ferdo je preuzeo na se svu odgovornost za novac i davanja a da fra Mile nije ništa za to znao. To je bilo nemoguće

dokazati. I ja sam skinuo s fra Mile odgovornost da je meni rekao da uzmem novac i predam Ivi Jurici. Dogovorio sam se s fra Ferdom i on je preuzeo na sebe. Javni tužilac Novica nije protiv mene mnogo govorio. Rekao je da sam ja kao kustos bio veza između fra Ferde i Smiljana i da sam sve znao što se radi, da sam kao njihov pretpostavljeni sve odobravao. Dakle najviše me okrivljivao kao kustosa, koji je tobože trebao da se tome protivi i to zapriječi. Ja sam gore naveo kako sam odvrćao fra Ferdu i fra Milu. Naravno to nijesam na sudu govorio. Bio sam samo fizički prenosač novca i ne znajući o čemu se radi. Ni tužilac nije u tome, kako izgleda, vidio kakvu krivnju, zato me povezuje kao nekog pretpostavljenog sa fra Ferdom i Smiljanom. Daut je smatran sredstvom fratarskog izrabljivanja. Tako po optužbi. Ali je on i drugih mnogo više puštao.

Sud je donio, nakon povlačenja, teške kazne. Fra Ferdo je dobio 16 god. strogog zatvora. Fra Smiljan 15 god. strogog zatvora. Ja sam dobio 10 god. strogog zatvora. Fra Darinko 8 god. Fra Drago 5 god. Daut (zanimljivo) 14 god. Jozo, Dragin brat, 6 god. Iva Jurica (čini mi se) 5 god.

Ispitivanje i suđenje trajalo je u cjelini oko mjesec dana. Kad sam sa suđenja došao u moju sobu, upitao sam dvojicu svojih u sobi (Pero Vasilj i jedan musliman činovnik): »Što mislite koliku sam kaznu dobio?« Nota bene, oni su dobro pročitali moju optužnicu. Jedan je odgovorio da sam dobio kaznu od 6 mjeseci a drugi još manje. Kad sam im rekao stvarnost bilo je neobično iznenađenje i nijesu htjeli odmah vjerovati.

Bili smo još nekoliko dana u Mostaru u UDB-i, zatim nas prebacuju u Sarajevo. Mi smo mislili da ćemo odmah u Zenicu, jer smo već

osuđeni. Kad smo došli vlakom u Sarajevo, prebaciše nas u nekakva kola gdje je svaki bio u svojoj kabini. Moglo se je samo stajati i to u tami. Kad smo došli pred Centralni zatvor izbacili su nas i po sobama razmjestili. Meni su sada počele dolaziti u glavu one teške uspomenne i doživljaji iz 1949. god. Nijesam nikako mogao razumjeti zašto su nas sada nakon suđenja doveli u Centralni zatvor. U sobi sa mnom bila su dva muslimana. Oni mišljahu: »Mora da će opet biti neko suđenje.« Ja nijesam tako mislio.

Nakon sedmice dana izvedoše nas opet na van k jednom autobusu. Fra Ferdu i Smiljana nijesu izveli. Prebaciše nas do željeznice. Odatle za Zenicu. Bili smo malo veseliji ali mislili smo na njih dvojicu. Sa stanice u Zenici otišli smo pješke do zatvora noseći svoju prtljagu. Vidjela nas je č. s. Konzolata koja je bila u župskom uredu da pripravlja pakete za naše zatvorenike. Bilo nas je tada 18 u Zenici. Kad smo unišli u dvorište zatvoreničko, morali smo se okrenuti prema zidu i u nj gledati. S nama su bili i oni koje je Daut otpustio iz zatvora: Svetozar Petric, fra Rajko Radišić i fra Mirko Ćosić. Oni su imali da izdrže u zatvoru još ono što im je Daut otpustio. Fra Svetozar 1 god. (čini mi se), fra Mirko 1 god., fra Rajko ½ godine.

Ja, fra Darinko i fra Drago bačeni smo u staklaru u jednu sobu. Brzo smo dobili pakete, jer nas je č. s. Konzolata vidjela kad smo prošli za zatvor. Može se reći da u Zenici nijesmo gladovali, jer smo redovno primali pakete. Na šetnju za dugo nijesmo izlazili. To je bilo za me vrlo teško. Oslabe živci od stalnog boravka u jednoj sobi. U staklari smo trpjeli dosta od studeni. Naravno dok je zima. Vrlo se je slabo ložilo a pokrivači također vrlo slabi: jedna dekica. Ja nijesam ni skidao

pantale. Da mi bude toplije stavljao sam oko sebe papir a na sebe pak-papir. Iz početka smo bili napadani od posjetilaca sobe. Pomalo se je i taj napadaj smanjivao. Iza duže vremena počeli smo ići i na šetnju oko staklare. Fra Darinko je stalno ponavljao da bi volio čistiti zahode nego u sobi stalno biti i ništa ne raditi.

Očekivali smo kao sigurno da će nam žalba skratiti kazne. Ali smo se vrlo prevarili. Potvrđena je. Bili smo grozno nervozni. No morali smo se miriti sa činjenicama. Fra Darinko je teško snosio rešetke. »Da mi je moći misu govoriti, pola bi mi bilo lakše«, govorio je. Mene je najviše morila misao što sam u godinama i što neću moći izdržati 10 god. Ta misao se je stalno povračala. Mogli smo se nadati i smanjenju kazne ali u zatvoru nije ništa sigurno. Presvukli su nas u zatvoreničko odijelo. Bože sačuvaj, kakvo je bilo! Sve boje kao u štiglicu.

Naš biskup i dr. S. Ćekada bili su također u staklari a soba im je bila odmah uz našu. Jedamput se je milicioner prevario i pustio je njihovu sobu na kupanje zajedno s našom. Iz staklare do kupaone biskup je razgovarao s Darinkom. Kad smo se vratili razgovarao je sa mnom. Pitao me je kako dalje, kako se drži narod (u vjeri)? Rekao sam mu da je dobro. »Eto« nastavio je biskup »nema Vam nikakve koristi od Udruženja (svećeničkoga). Osuđiše Vas na tolike godine.« U ovom momentu biskup je imao pravo. Fra Ferdo je osnovao kod nas u Hercegovini, bio glavni akter i dobio je 16 god. strogog zatvora. Fra Smiljan je bio član Udruženja i dobio je 15 god. Ja sam bio član Udruženja i dobio sam 10 god. strogog zatvora. Fra Darinko je bio član i dobio 8 god. Fra Drago također član i dobio je 5 g. Dakle svi! Ja sam šutio i nijesam ništa biskupu odgovorio na ovu

njegovu tvrdnju. Ja nijesam mislio samo na onaj momenat nego na duži rok. Treba se ovdje sjetiti što sam rekao o Udruženju za vrijeme našega zatvora 1949. g. Jednom riječju, kako je god bilo loše moglo je lako biti još gore da ga nije bilo. Možda i ukinuće provincije kao u Češkoj. Nijesmo mogli (biskup i ja) dugo razgovarati jer je od kupao-nice do sobe kratak put. Čim smo mi unišli u sobu, odmah milicioner pita mene što sam razgovarao s biskupom. Rekao sam mu da nije-smo mogli što dugo govoriti jer je kratak put. Rekao sam mu da me je pitao kako sam i kako je dolje? I to pokazuje kako je strogo stanje u zatvoru.

Nakon nekoliko vremena ubacili su u sobu i fra Miroslava Abaza, tada kapelana u Bihaću. Malo je bilo povoljnije jer je unešeno malo različnosti u sobu. U staklari smo izdržali oko god. dana. Staklara se je smatrala kaznom.

Poslije staklare došli smo u sobe gdje su bili redovni zatvorenici pa i naši fratri i popovi. Sada smo išli s drugima na rad: u bašču ili tucanje kamena. To je obično povoljnije i vrijeme brže prolazi a i osoba ima više pa je koliko toliko više raspoloženja. Tucanje kamena je teško, ako je vani studeno. Tako smo 1953. tucali kamen sve do 9. XII. Na vani, razumije se, bio led (mrz). Ja sam tada prehladio uši (ušesa) pa mi je počelo u ušima tući. Išao sam na čišćenje ušiju ali nije bilo koristi. Kad smo prestali ići na van tucati kamen, tada mi je prestalo udaranje u ušima ali je ostalo šuštanje sve do dana današnjega nakon više od 15 godina. Ja sam većinom bio među neradnima. Mi smo većinom čistili krumpire, kupus i mahune za ručak ili večeru. Koji su bili zdravi oni su voljeli ići na rad, jer mijenjaju poslove, teren, ljude. Tako se manje dosađuju i manje živce gube.

Doduše, ako bi bio rad vrlo težak, a to nije bilo redovno, onda je zgodnije biti među neradnima.

Jedna od karakteristika zeničkog života bile su tzv. »čitalačke grupe«. Zatvorenici jedne sobe uzeli bi novine, časopise pa bi zajednički čitali i pretresali o pročitanim stvarima. Vodio se je nekada i zapisnik. Tko bi se više javljao i diskutirao, taj se je smatrao od više cijene u očima aktivista i pretpostavljenih. Često puta zatvorenici bi sastavili sami razna predavanja pa bi ih čitali pred drugima. To je za predavača bila još bolja ocjena. Naravno oni koji su bili protiv suradnje smatrali su ove predavače ulagivačima. I u tome su bila razna mišljenja među zatvorenicima. Neki su htjeli izbjegavati gotovo svaki mogući kontakt obrazažući to ideologijom i praksom. Drugi su mislili da treba u svemu što je dozvoljeno i nije grijeshno kontaktirati. Treći su opet htjeli hvaliti i ono što se ne može hvaliti ni odobravati. Ja sam bio uglavnom drugog mišljenja. Lično se nijesam angažirao. Jedino prisutan sam bio na čitalačkim grupama, da ne bi držali da sam otvoreni neprijatelj. Tada bih izgubio svaku nadu za sniženje kazne i puštanje prije isteka kazne. Kasnija praksa Crkve za Ivana XXIII. i Pavla VI. pokazala je da katolik može i treba surađivati i s drugim ideološkim protivnicima. Naravno u onome što nije protiv vjere i morala. Kad je izašla enciklika Ivana XXIII. »Pacem in terris« članovi udruženja »Dobri Pastir« odmah su je preveli dokazujući da su oni, ono što enciklika propisuje, slijedili od početka. Crkva je to osobito kod nas slijedila napravivši Protokol između Sv. Stolice i države. Kasnije su se ti odnosi još više poboljšali smjenom ambasadora i nuncija odnosno pronuncija. Bilo je više puta pa su te čitalačke grupe bile vrlo teške i na živce djelovale.

Sjećam se da je jedamput trajalo oko 5 sati. Moglo je sve to svršiti za sat. Ali je bilo vrbovanja protiv nekih ljudi i njihovog stava pa nekad i protiv nekih svećenika. Tražilo se je pojedinačno ili opće izjašnjenje. Kad su Peru Vasilja, moga bivšeg đaka, pitali šta on misli i da se izjasi protiv nekih svećenika i drugih, onda je on odgovorio: »Da sam ja njih slušao (svećenike) ne bi nikada ovamo tj. u zatvor došao!« Pero je bio izgubio živce, smatrali su da je radi toga »na jednu vodu« i mislili su oni aktivisti (vodeći u sobi) da će se protivno izraziti. Nakon toga odgovora pustili su ga na miru.

Tada je ravnao tim sastankom predsjednik aktiva sobe neki musliman Šišić. On je bio također kažnjenik. Čini mi se da je bio kapetan u vojsci i da je nešto pronevjerio i zato došao u zatvor. Vjerojatno je gledao da se što prije rehabilitira i za to je pravio ovakove poteze na štetu drugih a često puta i dobrih zatvorenika. Ovaj isti Šišić Enver i mene je jedamput pokušao uvesti u nepriliku. Svi su zatvorenici u našoj sobi bili legli poslije večere. I ja sam bio legao. Uto dolazi milicioner k meni i kaže mi da ustanem i da pođem za njim. Morao sam. Dovede me u jednu sobicu blizu naše spavaonice. U toj je sobici Šišić Enver i pred njim mašina za pisanje. Milicioner ode a mene ostavi. Šišić nakon što sam sjeo, počne me ispitivati. Rekne mi da sam činio propagandu u sobi. Pitam ga: »Kakvu propagandu?« On veli: »S molitvenikom.« Kažem mu: »Ja molitvenika uopće nemam, pa kako bih mogao činiti propagandu?« »Činio si«, veli on, »Meni su to rekli drugi.« »Kažem Ti da ja nemam molitvenika nikako pa je onda to neistina. Možda je nešto bilo a to Vam je krivo preneseno. Ja imam sv. Pismo. I to sv. Pismo ostavio je neki bosanski fratar kad

je pošao iz zatvora. To sv. Pismo stoji redovito na mojoj stolici kod postelje. Uz mene ima svoj krevet neki zatvorenik bez ruke Ante Radić. On možda nekada uzme to sv. Pismo i čita. Zabavlja se i brže mu prolazi vrijeme, jer je uvijek u sobi i ne može na rad. Šta bi se reklo da mu ja trznem iz ruke tu knjigu i ne dam mu čitati? Možda je netko mislio da je to propaganda! Ako je to propaganda, onda se može reći da sam ja činio propagandu.« Šišić se je sada zamislio, jer je vidio u čemu je ta propaganda radi koje me je digao iz kreveta dok su drugi zatvorenici spavali. Nakon neke šutnje rekne mi da idem leći. Milicioner je kroz špijunku promatrao što će biti. Legao sam i pitao se da li je Šišić to sam od sebe smio poduzeti?

Misu u zatvoru nijesmo smjeli govoriti. Ipak bi se netko usudio. Naravno bez crkv. odijela, bez kalesa i sve opreme, bez svijeća. To bi bilo na postelji u mraku. Misu je morao znati napamet. Tako je radio više puta don Stipe Kočić. Hostije i vino dobili bi u paketu. Kod pregleda paketa milicioner se ne bi dosjetio što je to. Vino smo nekad pravili od grožđa, koje bi dobili u paketu. Posvetio bi hostije za pričest ostalih. Na prikazanje bi se nakašljao jedamput, za podizanje dvaput i na pričest triput. Tako bi uhvatili glavne dijelove mise. Don Ivan Raić je govorio više puta sv. misu pri danjem svjetlu ali samo nedjeljom. On bi sjedio kod svoga kreveta i kao da nešto radi i čita, svršio bi sv. misu. Nitko to nije znao osim nas svećenika. Među nama bio je i jedan civil, sudac. I on bi se s nama pričestio. Kutijica u kojoj bi bile Svete Čestice nošena je od ruke do ruke. Bili bi sigurno kažnjeni da su doznali.

Fra Darinko Brkić sigurno je znao i držao da mi nijesmo bili nikakvi sufleri Dautovi u puštanju

zatvorenika. I on je predlagao više puta da pošaljemo Dautu u zatvoru dva svjedoka. Ti svjedoci imali bi upitati Dautu da li smo mi njega poticali na onaj čin, da onako pušta zatvorenike. Ja sam rekao fra Darinku da nema od toga koristi. On je mislio (fra Darinko), ako Daut izjavi da nije nas poznao i da ga mi nijesmo na taj čin navodili, da to svjedoci zabilježe i da

budu svjedoci kod obnove procesa. Darinko je mislio obnoviti proces i pomoću svjedoka srušiti ono radi čega su nas sudili. Tko je poznao prilike mogao je lako uvidjeti da od toga neće biti ništa. Pa makar Daut to izjavio. Daut ne bi to na sudu izjavio makar bi rekao pred svjedocima. A bilo je i drugih načina da se to omete. Zato sam ja rekao fra Darinku da nema nikakva smisla to

poduzimati. Ja sam na suđenju bjevodano dokazao da nijesam nikakav rušitelj države – vidi naprijed. Ni drugi to sigurno nijesu. Ali nije koristilo. I fra Darinko je popustio. Kad je on izašao, ja sam samo za probu to poduzeo. Rekao sam fra Frani Filipoviću, bosans. fratru, da upita ovo Dautu. Frano je radio u kancelariji s Dautom. Frano ga je imao upitati: »Daute, da li poznaješ

Gaudencija i drugo, da li je Gaudencije znao što Ti radiš kad si puštao zatvorenike?« Na prvo pitanje odgovorio je (jasno) pozitivno (rekao je da me poznaje sa suđenja), a na drugo odlučno negativno. Uza sve to meni nije padalo napamet da tražim obnovu procesa. Sto posto tako sam od početka mislio i zakleo se Krstom. Vidi naprijed.

Neugodna i teška stvar bila je za mene pregled stvari. Morali smo uzeti svoj kufer i sve stvari što imamo i nositi na van. Na vani bi se poredali i onda bi milicioneri išli od jednog do drugog i potpuno pretresli pa i najmanju sitnicu što smo je imali. Pretres je znao biti i na snijegu. Ja sam se najviše bojao pretresa, jer bi znali oduzimati stvari koje su potrebne za zdravlje. Oduzimali bi i đemper a to je za zimu bilo neophodno potrebno. To je obično bivalo nedjeljom. Takva nedjelja bila je nedjelja najviše bojazni i strepnje. A nedjelja bi morala biti koliko toliko za rasonodu. Premda prave rasonode ne može biti u zatvoru.

Mnogo je jada zadavalo pravljenje kreveta. Ako nije bio potpuno uglančan, ako nije bio u određenoj formi, milicioner bi ga razbucao i morao si ga iznova prašiti. Neki su znali po više puta to činiti. Naravno da je kažnjavanje radi toga bilo.

Fra Ferdo i Smiljan ostali su sami u Sarajevu otprilike godinu dana. Kad je došao neki službenik iz Sarajeva, zovnuo me je na saslušanje. U razgovoru reče mi da ja ostajem »neiskren« kao što sam i prije bio. Naravno, nijesam ga zadovoljio odgovorima na njegove upite. Reče mi da sam i ja trebao ostati u Sarajevu sa Smiljanom i Ferdom. Bio sam uzbuđen radi toga, jer sam se bojao da me ne vrata u Sarajevo. Znam što je Sarajevo bilo za mene 1949. g. kad sam ostao 81/2 mjeseci pod istragom. Mislio sam na to

2)

Škoti. Rodom je iz Klipčice, pravoslavne vjere
 Voliko mi je posuato i pošten čovjek
 Dođe k meni jednog dana. Bilo je poslije ručka
 Bili smo pod njemcima. Zovne mene da dođem
 malo na stranu. Ja sam rekao, dođet ću ali što on želi
 Rednom mu: Sjedi, popit ćemo kafu pa ćemo onda
 On kaže da mu se juri, ali ja ipak nijesam popio
 Naredim kafu. Kad smo popili, rekne mi ja:
 Sjedimo u pred. Putem on rekne, da je bio više
 kod katolika nego kod pravoslavaca pa mu je ra to
 svejedno: katolik ili pravoslavac. U predu je
 bio o. fra Viktor Riac, župnik. Ja odmah rekne
 Viktoru: Doj mome kolegi sedajući, da se je
 pripravio na katoličku vjeru. Viktor odmah
 napiše i preda mu. Ja mu rekne: Eto Ti ta
 sedulja pa ako Ti još što treba, dođi. On pokr-
 li i pospravimo se pa: Doprijetnja. Za cijelo
 vrijeme rata ništa nijesam o njemu čuo.
 Tek kad je rat poršio i jednog dana ja pao
 u grad te prelazim preko starog mosta na
 lijevu stranu koriste prema meni ide jedan

oko sedmicu dana a onda sam zaključio, da me neće natrag vraćati. Sigurno bi me vratili da ja tamo nijesam bio god. 1949. Kroz to vrijeme ispitivali su me što god su htjeli i mogli su me upoznati. Fra Smiljana i fra Ferdu nijesu o svemu, što su htjeli, ispitivali. Naša zadnja istraga od 1952. g. svršila je zajedno sa suđenjem za otprilike – mjesec dana. Zato su njih dvojicu iako su suđeni, ostavili u Sarajevu za daljnje ispitivanje. Što su ih ispitivali nije mi poznato. Znam da je Ferdo bio u težem položaju i radi toga što je sve primio na sebe. Provincijal tobože da nije ni za što znao. To smo naprijed rekli. Fra Smiljan se je izražavao otvoreno, iskreno i nije se zapleo. Čuo sam da je Ferdo mnogo propatio. A i sam Ferdo je o tome govorio.

Ostali su u Sarajevu iza nas – otprilike – godinu dana. Onda su ih prebacili u Zenicu k nama. Neko vrijeme bili su u istim sobama s nama a onda su prebačeni u staklaru. Čini mi se nijesu htjeli biti u čitalačkim grupama ili nijesu htjeli održati kakvo god predavanje. Zato su ih prebacili tamo. Staklara se je smatrala nekom kaznom. Koji su bili u staklari nijesu išli ni na kakav rad. Nešto je stroži režim ili nadzor bio nad njima. U Zenici se nijesmo od tada sastajali.

Kazna nam je smanjivana 2 puta. Svaki put po dvije godine. Fra Darinko je pušten poslije tri i po godine zatvora. Ja sam pušten poslije četiri i po godine. Ostala mi je još godina i pol pod uvjetom. Da smo znali da nećemo više izdržati koštalo bi nas mnogo manje živaca. Za godinu i pol morao sam se svakog mjeseca prijavljivati na UDB-i, jer je to vrijeme bilo pod uvjetom. Kad je izašao uvjet imao sam još 3 godine gubitka časničkih i građanskih prava.

Dok je još bio uvjet, otišao sam jedamput u Grabovicu radi vjenčanja bratića Ivana Matina. I taj

odlazak u Grabovicu morala je dozvoliti UDB-a. Fra Zlatko Sivrić bio je župnik u Prisoju, a služio je i Grabovicu. Fra Zlatko je meni povjerio Grabovicu dok budem tamo. Potrefila je Kalandora i nedjelja, jedna iza druge. Ja sam ispovijedao, propovijedao, misu govorio, krstio, išao nad bolesnika i sve ostalo ako je bilo. Te nedjelje ispovijedao sam kod svoje kuće, pa onda u Crkvi. Iza toga bila je Misa s propovijedu, pa krštenje. Iza svega toga dođe bolesnik. Bio je u zadnjoj kući u Dobrićima. Bilo je i snijega. Pješke nijesam mogao. Dotični koji je došao radi bolesnika našao je konja. Vratio sam se natrag oko 4 sata poslije podne. U 41/2 imao sam kod kuće ručak. Radi toga moga djelovanja netko me je prijavio UDB-i u Duvnu. Rekli su mi da je Mitar udbaša prigovarao radi moga misionarenja, kako se je on izrazio. To mi je rekao fra Zlatko i gvardijan u Duvnu, Teofil. Rekao je da sam ja još pod uvjetom pa opet da misionarim. Znao sam da mi zakonski nema pravo prigovarati radi toga što radim na vjerskom polju no ipak sam se pobjajavao, jer sam bio još pod uvjetom, da mi ne naškodi. Odlučio sam otići k njemu u Duvno. Zvao sam fra Klemu ali njemu nije bilo drago pa je otišao sa mnom vikar fra Veselko Sesar. Unišao sam k njemu sam. Ništa mi nije prigovarao radi misionarenja nego radi toga što se nijesam prijavio. Ja sam bio u Duvnu samo na prolazu pa se nijesam prijavljivao a ni drugi me nijesu prijavili. Ako je trebalo, to je dužnost stanodavca. U samostanu su tako radili i prema drugima. No on – Mitar – je inzistirao na tom da sam se ja morao sam javiti i da ja kao intelektualac moram poznavati zakone. O tome i oko toga govorio je čitavi sat. Ja sam se branio ali kod njega nije koristilo, premda sam se u Prisoju javio. Govorio je da će me

kazniti i oštar ton imao je prema meni. Izgleda da mu je ipak bio glavni razlog upravo ono misionarenje. No o tome nije htio ništa reći. Zakonski se nije moglo prigovoriti a i u javnosti bi nezgodno za njega zvučilo. Ja sam videći situaciju govorio »niz dlaku«. I on je na koncu popustio, a nije ni imao opravdana razloga za takav napadaj a još manje za kaznu. No često se puta nije gledalo na to. Išlo se je prema onome: Svrha opravdava sredstvo.

Kad je istekla kazna pod uvjetom od 11/2 godine, premješten sam u Čapljinu. Još sam imao 3 godine gubitka građanskih časničkih prava. Osim toga svi mi, koji smo bili kažnjeni na procesu od 1952. god., izbačeni smo iz udruženja »D. Pastir«. Jednog dana zovnu na općinu fra Svetozara Petrica, koji je bio župnik u Čapljini. Jozo Jelčić rekne mu da će hercegovački pododbor »D. Pastira« održati sastanak u Čapljini. Pitao ga je da li on dozvoljava to u župskom stanu i da li će on prisustovati. Svetozar mu rekne da on nema ništa protiv toga, ali da on neće prisustovati. Sastanak nije održan. Izgledalo je da je on Svetozara kušao. Svetozar nije bio član udruženja. Jelčić je rekao fra Svetozaru da ja k njemu malo dođem ako mognem. Otišao sam. Pitao me je da li bi ja otišao u Mostar, jer da me Frane Novak zove. Ja sam rekao da ne znam zašto bih ja išao jer nijesam član udruženja, naime izbačen sam. K tomu nemam ni građanskih prava a ne osjećam se dobro u zdravlju. Odgovori da Frane želi da dođem a on će mi dati auto za put. Odem poslije podne s datim autom. Šoferu rekne da vozi pred samostan, da vidim tamo što je razlog pozivu. Da, Frane je sazivao radi zabrane rada u »D. Pastiru«. Don Andrija je zabranio u odsutnosti biskupa. Biskup je jednom rekao da on ne bi zabranio.

Sastanak je bio poslije podne. Bilo je deset fratara: fra Mile, fra Tomo, fra Darinko, fra Drago, Radovan, Berislav, ja. Frano Novak je rekao da je udruženje bilo za obe strane korisno i da bi ga trebalo nastaviti. Fra Mile, Tomo i dr. rekli su da je to naređeno iz Ordinarijata i mi moramo slušati. Ako biskup dozvoli, može se nastaviti s radom. Drukčije ne. Sjedili smo malo duže. Pila se je i crna kafa. Fratri su ostali pri svome. Fratrima je sada bilo teže slušati, jer je društvo već osnovano i toliko i toliko godina radilo. Iz ovoga se vidi da su biskupi bili odlučni kod osnivanja da bi fratri lakše poslušali. To smo i prije istakli. Takav sastanak bio je sazvan na Humcu i Š. Brijegu. Na Humcu su bile i prijatne od strane izaslanika iz Sarajeva Banjca N. Banjac je ipak bio najblaži. Ali fratri su svuda rekli: »Moramo poslušati što je biskupski Ordinarijat naredio.« U Bosni nije nadbiskup dokidao udruženje »D. Pastir«. S tim je teže bilo hercegovačkim fratrima. Ipak su izvršili naredbu.

Iz Čapljine nakon godinu dana premješten sam bio u B. Polje k časnim sestrama. Tu sam nakon 15 mjeseci dobio ablacije – prekid očne mrežnice. Kad sam pošao na Očnu kliniku, fra Rufin, tadašnji tajnik Provincije, rekao mi je da bih se upisao opet u udruženje »D. Pastir« radi velikih troškova bolnice. Ja sam otišao na Očnu kliniku a njemu sam rekao da radi kako misli da je najbolje za Provinciju, samo neka nije ni protiv crkvenih ni državnih zakona. I on je s fra Bonom Šapinom udesio i ja sam dobio Zdravstvenu legitimaciju na Očnoj klinici. Ležao sam 3 mjeseca na klinici. Nijesam ništa platio. Dobio sam k tomu još invalidninu. ✍

ZAVRŠETAK

Iz sadržaja

IZ LJETOPISA	4
STRATIŠTA	19
ODJEK U PUKU	42
NATJEČAJ	43
POVIJESNE OKOLNOSTI	51
PODLISTAK	57

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XV., 1 (28),
Široki Brijeg, siječanj – srpanj, 2022.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF; 6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR; CH 8,50 CHF; SAD 13 USD;
Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...:

- poštanskom uputnicom
- UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi
žiro-račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Ovim brojem ulazimo u 15. godinu izlaženja. Naoko ni puno ni malo. Ali je bilo i te kako važno. Pokušavali smo razbistriti mutne vode i na vidjelo iznijeti istinu ma kakva ona bila.

Istina o pobijenim hercegovačkim franjevcima i mnoštvu pobijenoga vjernoga Božjega puka posve je drukčija od onoga kako su to prikazivali jugokomunisti i kako to danas prikazuju njihovi nasljednici. Nije ni čudo. Ne može jedan totalitarni sustav, kakav je bio jugokomunistički, izreći istinit pravorijek o svojim protivnicima. Čak to ne mogu izreći ni o onima koji su »skrenuli« za sacrtana puta unutar njihovih redova. Sjetimo se samo Gologa otoka. Mljeo se tu čovjek, mrljela se njegova duša, bez obzira na to smatra li on da ona postoji ili ne.

Da bismo došli do prave istine, nema nam druge nego nastaviti putem lustracije, ne tek glede jugokomunista nego i glede svih onih koji nastavljaju njihovim stazama, samo u drugome ruhu. Već smo ju spominjali tu i tamo, ali učinimo to kratko opet. O njoj ne govore i oko nje se ne trude samo oni koji ne bi ništa mijenjali, koji bi htjeli još zamutiti vodu i uvaliti nas u nju. Najlakše ju razumijemo ako ju gledamo iz triju očista. Prvo je sudsko. Sud istražuje i kažnjava one koji su se teško ogrješili o istinu i narod. Drugo je administrativno. S važnih društvenih položaja bivaju uklonjeni oni koji su na tim položajima služili totalitarnom režimu i sada su zapreka razvoju društva u demokratskom duhu. I na kraju dolazi treće, obrazovno. Istražujemo što se dogodilo, skupljamo svjedočanstva i dokumente, objavljujemo nove činjenice do kojih smo došli. Složit ćemo se, ovaj vid lustracije možemo i trebamo sami provoditi. Ne očekujemo da za nas to učini netko drugi. I pođimo, naravno, najprije od sebe. Shvatimo što se dogodilo i na tim temeljima gradimo svoju budućnost.

Ovakve i slične misli vodile su nas svih ovih godina, a vodit će nas, uz Božju pomoć, i dalje. Naši pobijeni, naša prošlost, zaslužili su da se o njima govori istinito. Učinimo to dubinom svoga srca i dubinom svoga uma!

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudes« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja. »Prema odredbama vrhovnog svećenika Urbana VIII., zabranjeno je da sluga Božji, bez prethodnog dopuštenja Svete Stolice, bude predmetom javnoga crkvenog štovanja. Te odredbe nipošto ne priječe privatnu pobožnost sluzi Božjem, niti spontano širenje njegova glasa svetosti ili mučeništva i znakova. (čl. 117, § 1. i 2.)

Ako nije pronađeno nepropisno štovanje, biskup ili njegov ovlaštenik pristupa sastavljanju izjave o neiskazivanju štovanja, tj. izjave kojom se potvrđuje da se odluke Urbana VIII. poštuju. (čl. 119, § 1.)«

Iz Upute *Majka Svetaca*